

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

потребностями людей. Происходит навязывание определённого стиля жизни, поведения, ценностей, товаров, услуг и прочих продуктов. Человек отделился не только от самого себя, но и от своих истоков, а именно от национальной культуры. Это происходит, в том числе, не без помощи средств массовой информации, интернет-сети и рекламы. Поэтому на сегодняшний день выработаны вполне конкретные и действенные механизмы, позволяющие манипулировать сознанием общества: использование мифов и архетипов, «счастливого конца» во всех произведениях массовой культуры и рекламы, пропаганда позитивного мышления и социальных сетей.

Учитывая изложенное выше, бесспорно, перспективными являются исследования феномена глобализации и его воздействия на национальные и массовую культуры, влияния глобализации на общество и отдельного человека.

Список использованных источников

1. Ольшанский Д.В. Психология масс. / Дмитрий Вадимович Ольшанский. – СПб: Питер, 2001. – 368с. – (Серия «Мастера психологии»).
2. Там же.
3. Самохвалова В.И. Мифы для массового человека // Полигнозис. – 2001. – №1(13). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.polygnosis.ru/default.asp?num=6&num2=228>
4. Гуревич П.С. Социальная мифология. / Гуревич П.С. – М.: Мысль, 1983. – 175 с. – (Критика буржуазной идеологии и релятивизма).
5. Юнг К.Г. Душа и миф: шесть архетипов. / К.Г. Юнг; [Пер. с англ.] – К.: Государственная библиотека для юношества, 1996. – 384 с.

ӘОЖ 130.2:1=512.122

МӘДЕНИ БАЙЛАНЫС ЖӘНЕ ҚАЗАҚ ФИЛОСОФИЯСЫНДАҒЫ ЖАҢА ИДЕЯЛАР (Абай, Шәкәрім, Шоқан философияларының негізінде)

Досжан Райхан Қазыбекқызы

Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті
Философия кафедрасының докторанты, мәдениеттану магистрі,
Астана қаласы, Қазақстан Республикасы

Халқымыздың рухани оянуы тәуелсіздігіміздің өміршең болу шартының бірі болып саналады. Елімізде жүргізіліп жатқан экономикалық реформалармен қатар халықтың сана-сезімі де заман талабына сай өзгеріп келеді. Қазіргі ғұмыр кешіп отырған қазақ халқы екі теңдесі жоқ әлемдік оқиғаларды басынан кешіп отыр. Бірі – ғасырлар тоғысында өмір сүріп жатқанымыз. Тағдыр бізге, XX ғасырдан XXI ғасырға өту кезеңінде ғұмыр кешуді бұйырған. Бұл тарихи кезең (қоғам) біздің ғұмырымыздың ерекше құндылығы болып табылады. Қай кезде де қоғам туралы, жаңа идеялар туралы сөз көп болған, алда да солай бола бермек. Баршамызға белгілі, адамзаттық қоғам болып өмір сүруден басқа амал жоқ. Қоғам адамның өрісі, өмір сүру кеңістігі, қасиеті мен қабілетінің көрініс табатын алаңы. Сондықтан, қоғам, ең алдымен, әрбір адамның азаматтық келісім кеңістігі. Кезінде, әділетті қоғамды армандаған Абай Құнанбаев, «кісі айтпаған сөз барма» деген екен. Сол сияқты, барлық адамның болашақ туралы қиялы, үміті, арманы болады. Қиял деген сана өрісі, онсыз ой жоқ. Үміт дегеніміз, жақсылық туралы қиял өрісі, арман деген адамның асыл үмітінің өрісі. Әр адамның өз ғұмыры әрі «алтын ғасыры» бар, сол «алтын ғасырдың» есімі – арман болып табылады.

Көп жылдар бойы стереотип пен догманың тұтқынында болған біздің санамызды күрт өзгертіп, оның өткені мен бүгініне жаңаша қарауға Абай мен Шәкәрімнің, Шоқанның және т.б. мұраларының әсері мол. Сондықтан, олардың мұраларын зерттеу өзекті мәселе болып отыр. Біздің ойымызша, осы ұлы ойшылдарға деген қызығушылықтың артуы, Абай мен Шәкәрімнің және т.б. адамзатты, әрбір жаңа ұрпақты толғандырмай қоймайтын мәселелерге философиялық тұрғыдан қарап, оны өздерінің өлеңдерінде шебер жеткізе білуінде деп білеміз. Бүгінгі күндері, Абай мен Шәкәрімнің өлеңдерін оқып отырып қазіргі заманды терең түсінуге болады. Мәңлікке бағытталған, өмір мәнін түсінуге, адамгершілік қасиетті жоғары бағалауға негізделген олардың көзқарастарының бүгінгі күйі ерекше құнды болып табылады.

Қазіргі мәдениетіміздегі негізгі тақырыптардың бірі – өткенге қайта оралу. Өткен ғасырларда өмір сүрген ақындарға, философтарға, саяси қайраткерлерге деген көзқарас бұл күндері өзгерген. Қазақтың қоғамдық ой-пікірлерінің орны толтырылып, Абайдың, Шәкәрімнің, Шоқанның және т.б. есімдері мен мұралары қайта оралды. Сөйтіп, адамтану мәселесіне негіз болған Абайдың, Шәкәрімнің, Шоқанның және т.б. философиясына жаңаша қарауға мүмкіндік берілді. Мысалы, Абай мен Шәкәрімнің философиясының жаңашылдығы егеменді мемлекеттің қалыптасуына негіз болатын қазақ философиясының қажеттілігі бұл күндері басты мәселе болуымен түсіндіруге болады. Белгілі ғалым, философия ғылымдарының докторы, академик Жабайхан Әбділдин, өзінің «К научному познанию реалий» атты көлемді мақаласында: «Өзінің философиясы жоқ елдің тәуелсіз рухани мұрасы мен дамуы болмайды, әр уақытта басқа факторларға тәуелді болады», – деген еді [1].

Абай мен Шәкәрімнің творчестволық мұралары терең философиялық жаңа идеяларға толы. Олардың философиясында адам мәселесі жоғары қойылған, адамның рухани жетілуінің гуманистік принциптерін, эстетикалық мәселелері мен адамның ойын дамыту қарастырылған. Адамның адамды түсінуі оның этикалық көзқарастарымен тығыз байланыстылығы, Абай мен Шәкәрімнің шығармаларында көп көңіл бөлініп, баяндалған. Сөйтіп, олардың творчествосында «толық адам» – жан-жақты дамыған адам бейнесі ретінде, терең оймен суреттелген. Абай мен Шәкәрім этикасының бұлжымас заңы – еңбектену мен халыққа қызмет ету, өзін-өзі бақылау мен ар-ұят, ар-ождан мәселесі. Олардың адамға гуманистік тұрғыдан келуі, жаңа идея болып табылатындығы сөзсіз. Абай мен Шәкәрім өмір бойы осы гуманистік идеяны бетке ұстаған ойшылдар.

Абай мен Шәкәрімнің және Шоқанның шығармашылық мұралары терең философиялық ой-аңсарға толы. Олардың философиясының негізгі мәселелері – адам проблемасын байыптылықпен, өткір түрде алға тартып, адамның өнегелі қасиеттері туралы ілімді дамытуында. Олар, адам баласының иман тұрғысынан жетілуінің адами қағидаларын қозғайды. Яғни, адамның этикалық, эстетикалық таным қабілеттері мәселелерін қарастырып, жаңа идеяларды алға тартады. Сөйтіп, Абай мен Шәкәрім және Шоқан қазақтың қоғамдық ой-санасында шындықты философиялық тұрғыдан ұғынуды жаңа идеялық жоғары сапалық деңгейге көтерді. Сондықтан, оларды бұрынғы қазақ тұрмысының айнасы болған ой-санамыздың ірі өкілдері деп атауымызға болады. Мысалы, Шоқан, ойшыл ретінде тек шығыс мәдениетінің бесігінде қалыптасып қана қоймай, ол өзіндік дүниетанымында Батыс пен Шығысты ұштастыра білген ғалым. Ол қазақтың қоғамдық ойында алғашқылардың бірі ретінде дүниеге даму мен өзгеру, диалектика тұрғысынан зер салуға ұмтылыс жасады. Ескеретін бір жай, қандай да болмасын ойшылдың философиялық көзқарастарын бағалағанда, оны бір жақты үзілді-кесілді қалыптасқан жағдайда бір бағытқа (рубрикаға) жатқызу шындыққа келмейді, бұны жасау соншалықты қиын. Өйткені, оларды «таза» материализм немесе «таза» идеализм деуге болмайды. Ал, кез-келген анықтама қарастырылып отырылған заттың қажеттілігіне орай бір немесе бірнеше жақтарын айқындайды, сол кезде, олардың заттық саны шексіз болып шығады. Сонымен қатар, біздің қоғамымызда материализм мен идеализмнің күресі философиялық тұрғыдан ойлау тарихында біршама үстірт қаралып бұрмаланған. Мысалы, бізге белгілі болғандай, кейінгі Маркс – марксист, әрі ертеректегі гегельшіл Беркли – субъективтік идеалист әрі кейінгі –

классикалық неоплатоншыл және т.б. Осы тұрғыдан алғанда, біздің көзқарасымызша, Абай мен Шәкәрімнің және Шоқанның адами ой-аңсарға, адам баласының имандылық тұрғысынан жетілуіне, терең сенімге толы философиялық таным мәселелеріне дәл осы жағынан қарау керек.

Соңғы жылдардағы рухани танымдық жағдай, олардың өміріне және оның туыстарына, оның дүниетанымы мен шығармашылығына нәр берген бұлақтарға қатысты тарихи шындықты қайта қарап, бағамдауға және қалпына келтіруге мүмкіндік жасалып отыр. Абай Құнанбаевтың, Шәкәрім Құдайбердиевтің, Шоқан Уәлихановтың және т.б. есімдері мен мұраларының қайта оралуы, Абайдан кейінгі қазақтың қоғамдық ой-санасы картасындағы «ақ таңдақтарды» толтырып, шәкірттері мен ізін жалғастырушылары болғандығы, ойшылдардың мұраларының дүниетанымдық аспектілеріне жаңаша қарауға мүмкіндік беріліп жатқаны баршамызға аян. Оған дәлел, бүгінгі таңда, Абайдың дүниетанымының генезисі, оның өзекті мәселесі толық қарастырылған болып көрінгенімен, алайда, өзіне бүгінгі заман тұрғысынан қарауды талап ететін кейбір аспектілері, идеялары бар. Бұрын, олардың идеялары, әртүрлі қасіретті тарихи жағдайларға байланысты жеткілікті дәрежеде ашылмаған еді.

«Руханилық», «имандылық», «қоғамдық өмір», «адамның сыры», «адам жаны» сияқты ұғымдар Абай мен Шәкәрімнің шығармашылығының негізін құрайды. Олардың ойлары мен идеялары, ұстанымдары мен құндылықтары қазақ халқының ұлттық санасын жаңа деңгейге көтерді. Бірақ, Абай мен Шәкәрімнің көп салалы ойлары күні бүгінге дейін бір жүйеге келтірілмеген. Олар, философиялық жүйе құрастыруды мақсат еткен емес. Себебі, олар таза философиялық еңбектер жазбаған. Тіпті, Абайдың «Қара сөздерінің» өзі – ақындығы айқын байқалатын адамның ой-толғаулары болып табылғанымен, оның ақындық ой-толғауының таза философиялық ойдан көптеген артықшылық жақтары бар. Ең басты артықшылығы – бейнелілігінде. Ал, бейнелеу көп мағыналы болып келеді. Сондықтан, мұндай «қанатты» ой бір мағынада ғана түсінуді талап ететін – логикаға бағынып-қарамайтынын ғана айтпақпыз...

«Тарихтың өзі де, көзі де – адам» деген қағиданы бетке ұстаған Абайдың дүниетанымының өзегі – адам. Абай үшін адам – ең сүйікті, ең асыл дүние. Сондықтан, Абай дүниетанымын талдағандағы ең бірінші бетке ұстарымыз – Абайдың адамға деген сүйіспеншілігі, оның гуманизмі. Гуманизм дегеніміз, «адамшылдыққа талпыну, адамға құштарлықпен сүйсіне қарау». Гуманизмді адам өзін-өзі танып, өзін-өзі түсіне бастағаннан іздеуіміз керек. Адам, «мен кіммін, не үшін дүниеге келдім, не үшін өмір сүремін, өмірімнің мәні неде? – деп өзінен-өзі сұрай бастаған кезден-ақ, гуманистік ізденіс басталды десек қателеспейміз. Ал, адамзаттың мұндай сұрақты өзіне-өзі қойғалы біраз қилы-қилы замандар өтті. Абай мен Шәкәрімнің гуманизмі өзіне дейінгілердің (ойшылдардың) тағдыры мен болашағы, бақыты мен өкініші туралы көптеген идеяларының жалғасы. Бірақ, Абай мен Шәкәрімжәй ғана «жалғасы» емес, олардың өзіндік ерекше түсініктері бар. Олар ешкімге ұқсамайтын, ешкімді қайталамайтын ойшылдар болып табылады.

Қолданылған әдебиет

1. Абдильдин Ж.М., Орынбеков М.С. К научному познанию реалий // Мысль, -Алматы, 1992, №1. С.28.
2. Әуезов М. Абайтанудан жарияланбаған материалдар. -Алматы, 1988.
3. Әуезов М. Абайтану дәрістері. -Алматы, 1994. 142 б.
4. Әуезов М. Абай Құнанбаев. Алғысөз // Шығармаларының бір томдығы. -Москва, Саяси баспа, 1954.